

Сальки-савр уга номгын цагт Көк теньге налагдад, энъ-зах уга ик цагбан болдж, утдан чиги, өргндан чиги цяадж, уснь эс дольгарджахар, зогосн болдж мегдгд, арä чичрэд баянә.

Тер цагт энд-тенд бички-бички баран гарад, теньгсар йовдж йовх керме харлад, дакад уухид загъсчирин, чиндгын цагбан джилкс цяйгбәд, цах шовуд деер цервдж баягбәд, хасн сумн мет, гентки далваган хурадж доргшан унад, уснас загъс менъ-нень үзгднә.

У Г Т А

Болв, цаг селгәтә гигбәд келдг. Тегәд, Көк теньге зәрмдән номгяр налагдад, уснь зогосн болад, арä чичрдгнь уурад, заньгта мөрн кевтә ууд-хазаран кемләд, бүтәд одна.

Тишхлән эргид таг сохр болад, теньгр газр хойр нииләд, теньгсин усн йораласн өрггддж гарсн элснлә негдәд, уладж бутхагтяд, дольгань дольгагбан көөдж, нег-негән цокдж көөс цахрдж цацгдәд, зөвәр эләд-эләд кермесиг модна шивк мет энд-тенд хаяд, загъсчирин бички-бички оньгъсчиннь джилкинь шуулад, харулинь хамх цокад, гөлм-урх, шүүгүл угаг тасчад, уга кегбәд, галвлад оркна.

Болв загъсчир аахиг эс меддг зөрмг, багъасн авн эклдж теньгсин алык болвчи аальднь, дасдж мергшсн, ямаранчи сальки-саврт, киитид брәд баядг, сальки нари хойрт шатсн зузан-зузан хар, шогч болсн деерән йир өвәрц улс.

— Ай, эн домбрин (Көк теньгсин) алык болв чиги айсднь биилин гидж дасчклавдн, — гилдәд шуугад инәлднә.

Эднә тууджнь чиги йир өвәрц. Нег дандж көвүгбән таалдж баягбәд загъсч келнә:

— Ааван дурахнь, бас хаврин ногъа үзл уга оддг болнч, ягънч? — гидж. Тернь болхла, эднәс оньгдан улст чилшго харал. Иигдж харасн күүнлә садлх-элглх биш, үктл мартгдшго б-гундл болхнь мел ил.

Зуг загъсчир әнүгән талданар сандж, талдан учр-утхтагбар келнә, юнъгад гих-

лә, эннь күчтә гидг, цань уга йорал. Амрар келхлә, эцкнь көвүгбән бийән дуррадж, мөсн унлгышла, өрт хаврар, ногъан гарад уга баятл, теньгсүр ордж, ик загъс аньндж, омгта-олзта болтха гидж йөрә-джәх болджана.

Идлж көвәд, ним нег загъсчин бүлд гарч, өссн Аубекеров Будаибергенлә би Көк теньгсин эклцд, Лагана хотхрт харгъвв. Энүнә өвкин өвкнь загъсч баядж. Тегәд Кудайберген бас көгшдән дурагдад загъсч болна. Ик бичкнәсн, 12 нас арә орн, өвк эцкән дахад, загъс аньндг болснас авн, эндр өдр күртл энүнә насн цогц хойрнь — 49 джилнн өргид Көк теньгслә залгьлдата.

Удан джик көдлджәх, Көк теньгсиг гариннь тавн хургын мет меддг загъсчд, альд, ягъдж, ямаран кевәр загъсн бәргдгнь нег үлү темдгтә. Тегәд чиги джил ирвәс энүнә дилврнь улм өсәд йовна.

ЗАГЪСЧ

Болв, Кудайберген олт үг уга, би меднән, би тиигләв... би илгләв... гидж келхдән йир дурго. Зуг әнүнә көдлшинн дилвринь, бийдән даалгъсн даалгъвриг ямаран кевәр үнн седкләсн күцәдгинь, дала болсн ачлгыснь медүлнә. Түдү дүнъгә йир олт: даянә өми авсн Күндлгбәнә грамоте, «СССР-н загъснә промышленностин комиссариатин ончта загъсч» гидг темдг, Селәнә эдл-ахун гаяхүлд чиги орлсн иткл цаасн...

Даянә джилмүдт, немшин фашизм мана орн-нутгиг даянә олт кәмтинь даджрхар йовхд, Кудайберген «Социалистическ хаалгъ» гидг колхозин шүүгүлд звеньевой йовсн, өдр сә уга, унтл-кевтл уга, орн-нутгтан, Улан Цертән икар загъс бәрдж өгхәр шувна. Тегәд Халыг таньгъчин Деед Советин Президиумин грамотар болд «Төрскн харсгч алдр даянә джилмүдт баатрар кәдлсдннь» гидг медаляр ачлгдсн.

Өдгә цагт Кудайберген «Каспиец» колхозин шүүгүлд звено толгбалджана. Эн хавр загъсчин бәрсн дилврнь йир ик. Хойрхи сарин дунд звеногбарн Кудайберген 2800 центнер загъс бәрв. 2800! Тавн джилә зураг хойр сард күцәв!

Им ик дилвр бәрнә гидг учрта. Эн

джил үвл дулан болсар хавр эрт ирв. Дамшлгта загъсч мөсн унлггыг, усна баядл, ору-гаругъинь тоолад, шүүгүлән, сав-санхан эртәр белдәд, эн джил Лагана хотхрт шүүгүлән тәвх болдж шинднә. Тииги гихн, эн урднь 1949-1953 болн 1956 хавр энд шүүгбәд, сән аш бәрсн баядж. Лагана хотхр нег эргнь хәр, негнь гүн. Гүн хаджугъаснь хәр талап ташу, тал дундан нәрхн ут говльта. Уснь болхла, гүн биш, 12-13 тө, мә йовхд әэлттә газр. Тегәд чиги тер говлиг көндлнъгднь шүүгүләр бөгләд, Кудайбергенә звено эн хавр Көк теньгсин тууджд сонъегдәд уга элвг загъс бәрв.

Кудайбергенә ик көвүн — Мендегерий 1943 джил — арви тавтагъасн авн эцкиннь звенод орад, бас загъсч болв. 1948 джил звено толгъалад, тер джилдән хойр джилә зура күцәгбәд, партин райкомин, обкомин Күндлгбәнә грамотар ачлгдв.

Дакад тер джилннь чилгчәр Мендегерий наснь харгдад. Даянә-Теньгсин флотд цефлв. Багъасн уснд дасдж мергшсн Мендегерий ончта кевәр даянә сургъулиг дасад, кесг ханлт командирәсн авб. Иим зөрмг болн даалгъсиг әрүнәр күцәдг көвү өсксн эцкд бас ханлт командованәс ирв.

Т О Х М

... 1952 джил. Балтыйск флотин старшина Мендегерий Аубекеров дурта, багъасн дасн көдлмшт шинәс орад, улмар дилврән бөдлүлхәр шувн. Тер джилдән шунмгба загъсч Коммунистическ партин зергләнд орв. Өдгә цагт Мендегерий партин көдлмшт көдлджәнә.

— Би көвүндән зәрмдән аав-әэджин зокал эвдәд Көк теньгсәсн холждад одсдннь гундн-уурлнав, «олв дакад ухалхнь, өсәд-босад, өгл загъсч күүнә көвүн сургъуль сурад, бөдән көдлмшт орсиднь ханн-бахтнав. Тегәд би эврән тавн джилә зурагбан күцәкксн, намрин болзг эклхлә көвүнәннь хув загъс аньнх болджанав гидж Кудайберген келнә.

Тернь үнн. Багъасн авн насн цогц хойран теньгслә залгьдулсн, келсдән күрдг. кесән күцәдг загъсч үгдән күрхнь лавта.